CHESTERTON I EL CRISTIANISME: ALGUNS ASPECTES

SÍLVIA COLL-VINENT

Chesterton va ser conegut i va tenir una influència en aquestes terres. En la seva primera estada a Catalunya, la comunitat franciscana també hi va tenir un paper important. En faig un breu repàs. Chesterton va venir a Barcelona convidat per la branca catalana del PEN Club català, l'organització que vetllava per la difusió de les lletres i dels escriptors en el marc europeu. Després d'un *tour* per Espanya, en el qual va visitar Madrid i Toledo, va arribar a Barcelona a finals d'abril de 1926, acompanyat per la seva esposa Francis i una jove neboda seva, Miss Rodha Bastable. Es van allotjar a l'Hotel Majestic, al Passeig de Gràcia. El poeta i escriptor Josep M. Junoy els havia acompanyat en el seu viatge a Espanya, ja que era ell el factòtum de la visita de Chesterton –una visita generosa que va durar fins a principis del mes de juny. Chesterton va ser rebut a Catalunya amb grans honors. Un periodista entusiasta descrivia l'hoste que acabava d'arribar com "l'home formidable que fa tremolar el pis de Barcelona aquests dies, hèrcules de les lletres i de l'apologètica romana". El dia 5 de maig Chesterton va donar una conferència a la Universitat de Barcelona, a la Sala de Consells, en un acte solemne presidit pel cònsul general d'Anglaterra. L'endemà, el PEN Club va oferir a Chesterton un sopar de gala a l'Hotel Ritz de Barcelona, amb l'assistència de nombroses autoritats i homes de lletres distingits. Josep M. de Sagarra, assegut a l'altra banda de la taula de l'homenatjat, va tenir ocasió de pintar un magnífic, i grotesc, retrat de Chesterton en acció:

Chesterton seu a la taula entre en Nicolau d'Olwer i en Josep Maria Junoy; a l'altre costat d'en Nicolau d'Olwer hi ha la senyora Chesterton; jo estic a una distància que em permet dobservar sense impertinències però sense perdre cap detall. L'alçada i el gruix de Chesterton comparats amb les dimensions dels homes del nostre país, agafen una proporció monstruosa, però situant-lo entre els homes del Nord passaria com un personatge alt i gros, i prou. A la nostra taula, però, ens fa l'efecte d'un gegant llegendari i faceciós. Menjant, sembla un home endormiscat que es desperta cada moment, ara per beure un glopet, ara per dir dues paraules –aquestes paraules si són en francès el fan suar molt, perquè Chesterton com a bon anglès va pel món amb la impertinència magnífica de la seva llengua. Té una gran cabellera blanquinosa, i uns bigotassos d'aquells que serveixen per a caçar vianda i que donen a la persona que els posseeix un aspecte de morsa franciscana.

Durant aquests dies de maig, Chesterton va esdevenir una figura destacada a la premsa, la qual aquells dies dedicava força espai a cobrir la gran vaga dels miners a Anglaterra –una vaga general que va paralitzar el país mes d'una setmana. Al llarg de tota l'estada, a Chesterton se'l va veure amb una pila de diaris anglesos, llegint-los voraçment. A Josep M. Junoy, l'amfitrió de la visita que l'havia acompanyat durant

tot el viatge, li va dedicar unes línies en la seva columna habitual de la contraportada de *l'Illustrated London News.* A Josep M. Junoy li va enviar una carta en què després d'agrair-li la feliç estada a Catalunya, li explicava, des de Londres, com estava d'embolicat amb l'organització de l'any franciscà. Una carta de la qual val la pena de reproduir aquest fragment:

> Ara acabo de tornar de Londres, on he hagut de dirigir la commemoració de Sant Francesc d'Assís, que havia estat preparada com un programa per la T. S. F. Em semblà un fet molt extraordinari això de lloar Sant Francesc per mitjà de tota aquesta complicada teranyina moderna de comunicacions científiques. Però vaig haver d'acceptar l'encàrrec principalment perquè sabia que si jo hagués refusat ho hagueren lliurat tot a mans d'algun poca-solta esteta protestant, que hauria dit a tothom que Sant Francesc era un vegetarià modern o un sectari estúpid que sols cercava barallar-se amb el Papa. Fou un cas ben estrany, seure sol en una saleta i saber que estàveu parlant a milers de persones que no us podien replicar. És cosa que em desplau per aquesta raó, que és cosa que a mi em sembla una contradicció de la democràcia. Justament allò que fa que un home parli bé és el lleu sobresalt que hi ha, la mil·lèsima part d'una probabilitat –àdhuc en aquests dies degenerats– de que la multitud s'alci per esbocinar-lo. Però jo he parlat a grans multituds, àdhuc a multituds hostils, i mai no m'he sentit tan nerviós com en parlar a una màquina que no podia enraonar, ni riure, ni cridar, ni res. No em vaig poder estar de fantasiar tota l'estona si d'ací a 700 anys (quan hi haurà nova maquinària o potser gens de maquinària) és probable que mig món s'estigui commemorant el nom de Nietzsche, o Carles Marx, o H. G. Wells, o de cap de les persones

que hom suposa que fan cara d'ésser importants. Podem tenir una pia esperança que la literatura de les nostres obres serà encara llegida com a clàssica; però àdhuc això, ai!, no és pas enterament cert. Jo vaig provar de dir a la gent que els moderns parlaven massa de les Floretes de Sant Francesc i oblidaven els Grans Fruits de Sant Francesc.[1]

Les celebracions franciscanes van servir perquè el llibre de Chesterton esdevingués, al seu torn, un punt de referència per a dues contribucions literàries aparegudes llavors al voltant de la figura del sant. Així, el Pare Miquel d'Esplugues, en el primer capítol de la seva vida del *Poverello*, on definia la paradoxa del cristianisme i de sant Francesc, comentava la conversió de l'escriptor al catolicisme produïda en el context d'una reacció contra el positivisme de l'època i viscuda des d'un esperit paradoxal i irònic, i concloïa amb la descripció de Chesterton com a "apòstol modern de fecunditats insospitades"; i citava, més endavant, passatges extrets del *Saint François d'Assisse* i d'*Orthodoxie*, els dos llibres d'apologètica de l'autor publicats fins aleshores.

Una conseqüència directa de la visita de Chesterton a Catalunya va consistir en el projecte de Junoy de llançar la figura de Chesterton des de *La Nova Revista*, una revista d'alta cultura que va fundar ell mateix. En un dels primers números de la revista es va publicar una carta de Chesterton adreçada a Junoy, en la qual en primer lloc Chesterton li agraïa la feliç estada a Catalunya. Chesterton hi va esdevenir l'objecte d'una campanya de promoció per a la qual Junoy va comptar amb la col·laboració decisiva de Pau Romeva, el responsable de les traduccions i de la coordinació de tot el projecte chestertonià. Des de *La Nova Revista* es va promoure el projecte de traduir les obres de Chesterton al català. Després de l'èxit de *Herètics*, es va publicar *Allò que no està bé*, un dels llibres preferits per Chesterton, juntament amb *Orthodoxy*, segons havia revelat ell mateix al llibreter Joan Viñas en una de les seves visites a la Llibreria Americana, just abans de marxar de Barcelona. Tot i així, el projecte de traducció no va arribar a bon port, amb només dos dels seus llibres publicats. De la tria final, queda clar que Chesterton era sobretot apreciat com a pensador catòlic i com a polemista: un polemista brillant, amb unes grans dots argumentatives i un estil suggerent, i això era el que donava una alenada d'aire fresc al pensament cristià, revelat amb una nova forma.

***

Em demanen, avui, una síntesi del pensament i del cristianisme de Chesterton. És difícil resumir en quatre ratlles totes les dimensions d'una figura gegantina com la de G. K. Chesterton, escriptor polifacètic que va tocar molts gèneres, començant pel periodisme, el relat detectivesc (els del Pare Brown són potser els més cèlebres), la crítica literària, l'assaig religiós (molt abans que iniciés el camí de la conversió al catolicisme), l'assaig de pensament social, el teatre i la poesia (val a dir que en menor grau), l'oratòria (viatjà per Europa i els Estats Units donant conferències a les Universitats i a d'altres fòrums). Però deixeu-me que el defineixi amb una sola frase: Chesterton fou un home que pensà sobre tota mena de coses des d'un amor profund a l'home, a l'home normal i corrent, amb una imaginació desbordant i amb un art paradoxal i brillant que deixava els qui l'escoltaven o el llegien, i deixa encara els qui el segueixen, sorpresos.

Chesterton va néixer a Londres el 1874, va créixer i es va educar en els epígons

1. "Una carta inèdita de G. K. Chesterton", *La Nova Revista*, 1 (1927), 84-85.

de l'època victoriana i va viure intensament (morí relativament jove, quan tenia 62 anys) les primeres tres dècades del segle XX, el nostre segle passat. Va conèixer i patir dues guerres: la dels bòers (de repercussió britànica) i la Primera Guerra Mundial, en què s'implicà profundament fent campanya antigermànica per defensar la seva *Little England*. I quan dic que va viure intensament és perquè no va cessar d'escriure en diaris i revistes, i de conversar i d'entrar en polèmica cordial amb els seus suposats enemics o contrincants. Va viure una adolescència d'escèptic, i després una joventut, mentre era estudiant de belles arts, de rebel amb les modes del seu temps, després un tomb cap a la reflexió més pausada encara que fos en bona part mitjans periodístics, una parada i fonda en què produeix tal vegada el seu millor llibre d'assaig de pensament cristià que és *Ortodòxia* (1908), i molt bona crítica literària (assajos sobre Dickens i altres). Val a dir que Chesterton, que fou lector voraç i estudiant d'art, i després crític d'art i de llibres, fou un home que assimilà una densa cultura literària i artística des d'una posició cristiana contundent. El cristianisme impregna la seva visió del món i la seva professió de crític, periodista i assagista. S'acosta a les preocupacions de l'home normal i corrent des d'aquest prisma, però travessat d'una imaginació potent que va cultivar des de molt petit i que va integrar en el mateix descobriment del cristianisme: d'aquí que surti un llibre esplèndid, *Ortodòxia*, i molts articles brillants.

Chesterton és un home en constant diàleg amb els homes del seu temps, per descomptat amb els seus col·legues periodistes, amb els escriptors i artistes, també amb els polítics contemporanis. I d'aquest diàleg o conversa permanent en treu sempre punta literària, filosòfica i teològica, encara que sigui posant les idees a extrems ben llunyans i jugant-hi contínuament amb la paradoxa. (Chesterton, val a dir també, encara que tenia una veu prima, en el salt a la ràdio, a la BBC ho podem comprovar, era un orador que guanyava els debats i l'atenció entusiasta dels oients, sovint per la brillantor verbal i l'art de la paradoxa). No podem parlar mai d'enemics de Chesterton. Com a molt, aquests foren cordials enemics. En posar el seu art paradoxal, de vegades grotesc, excessiu, al servei de les idees, la repercussió del seu pensament creix i perdura.

Chesterton és un home amb una ànima profundament liberal, democràtica, popular, de vegades una mica radical en el sentit (i estic parlant en el sentit i en el context anglès, que porta molts segles de democràcia) que posa en discussió els abusos dels mateixos liberals que estan al poder, que posa en tela de judici els abusos dels governants i dels sistemes polítics. Des d'aquest punt de vista és interessant la dimensió del seu pensament social resumit en part en el seu distributisme, una

doctrina amb molta intuïció però amb poc grau de formulació. Una doctrina que és de fet una actualització del pensament social de l'Església, que fa camí per una tercera via, molt suggeridora, entre el socialisme i el gran capitalisme, encaminada a proposar una distribució més justa de la propietat privada. Chesterton entronca aquí amb un pensament social anglès (molt anglès) del segle XVIII, estès pel publicista William Cobbett (a qui dedicà una de les seves biografies), el qual propugnava una distribució de la terra que protegís els antics camperols de les successives i cada vegada més freqüents maniobres de concentració latifundista.

En definitiva, el pensament de Chesterton és il·luminador per a moltes qüestions i debats de plena actualitat al nostre segle XXI: el debat sobre la globalització, per reafirmar "lo local" envers "lo global", i per pensar les grans qüestions en clau humanística; el paper de la família; el paper de la religió; el paper de l'Església catòlica; qüestions socials com l'eugenèsia (molt candent als anys vint i trenta); la defensa de l'home corrent respecte els excessos del capitalisme i el món de les finances; els efectes de la industrialització sobre el canvi del paisatge urbà i camperol i els greus efectes sobre la sostenibilitat, i el distributisme. Sens dubte, el pensament de Chesterton és reaccionari, en el sentit més etimològic del terme, però des d'aquest reaccionarisme, valgui la paraula, és il·luminador de la situació actual, i d'un gran sentit comú i d'una gran intuïció sobre els mals del nostre segle. No és estrany doncs que a Chesterton el reivindiquin veus provinents de sectors ideològics molt distants, precisament per aquest comú denominador que toca tan i tan bé, i amb tanta gràcia i ironia, i amb tant sentit de l'humor, que és el *common man*.

Voldria acabar il·lustrant alguns aspectes del pensament de Chesterton amb l'ajuda d'uns fragments extrets d'una antologia de textos de Chesterton publicada recentment.[2]

1. L'elogi de l'home corrent

És a l'home humil a qui són atorgades les visions sensacionals, i això per tres clares raons: primera, que esforça els ulls per veure-les més que cap altre home; segona, que és més aclaparat i enlairat per elles, quan s'hi troba; tercera, que les recorda més exactament i més sincerament i amb menys adulteració de part del seu més vulgar i més pretensiós jo de cada dia. Les aventures són per aquells per a qui són més inesperades –és a dir, més romàntiques. Les aventures són per als tímids; en aquest sentit són per als no aventurers.

El principi de la democràcia, tal com jo l'entenc, es pot formular en dues proposicions. La primera és aquesta: que les coses comunes a tots els homes són més importants que les coses que són peculiars de cadascú. Les coses corrents són molt més valuoses que les coses extraordinàries; i més encara, són més extraordinàries.

El retorn a les coses essencials i al principi de la humilitat cristiana és un dels principis subjacents al pensament de Chesterton. Una de les conclusions a què arriba Chesterton és que el punt de vista ordinari és el bo.

2. La raó imaginativa

Ens cal invocar la mena més singular i elevada d'imaginació: la imaginació que pot veure les coses que hom té davant els ulls.

Un nen de set anys s'emociona quan sent que en Joan va obrir la porta i va

2. *G. K. Chesterton: Cristianisme, pensament social i literatura. Tria de textos* (ed. Sílvia Coll-Vinent), Barcelona, Viena Edicions - Fundació Joan Maragall, 2017.

veure un drac. Però un nen de tres anys s'emociona quan sent que en Joan va obrir la porta. Als nens els agraden els contes romàntics; però als nens petits els agraden els contes realistes, perquè els troben romàntics. De fet, un nen petit és tal vegada l'única persona, diria, a qui podríeu llegir una novel·la realista moderna sense que s'avorrís.

Aquesta és la raó imaginativa, el salt en el coneixement que es dóna per observació d'allò que és evident però costa molt de veure, de tan evident com és, si no hi ha una distància. Faria falta la innocència d'un nen, la mirada neta amb què comprèn de manera natural una cosa sorprenent. Per copsar allò que sempre ha existit, creu Chesterton, a molta gent gran li fa falta imaginació. Als nens, no els cal, i a la persona amb sentit comú de debò tampoc. La imaginació és el que ens permet "trobar aquella cosa endevinada", i expressar les espiritualitats més reals amagades sota la superfície de la vida.

3. La joia de viure

L'existència, fins i tot reduïda a una il·lusió, és prou fantàstica per ser viscuda.

En la meva infantesa es parlava amb sorpresa dels homes de geni fracassats i del que haurien pogut arribar a ser. A mi em sembla més sorprenent el fet que qualsevol home que passeja pel carrer podria no haver arribat a ésser-ho.

En primer lloc, creia en el fons que aquest món no s'explica a si mateix. Potser es tracta d'un miracle que tingui una explicació sobrenatural, o potser es tracta d'un truc de màgia que tingui una explicació natural. Però si és així, farà falta per convèncer-me una explicació millor que les que he sentit fins ara. Sigui vertadera o falsa, es tracta de màgia. En segon lloc, vaig arribar a entendre que aquesta màgia havia de tenir un sentit, i aquest sentit necessitava d'algú per a qui signifiqués alguna cosa. Hi havia d'haver alguna cosa de personal en el món, com en el món de l'art, i que signifiqués alguna cosa amb força. En tercer lloc, pensava que aquest propòsit antiquat, a pesar dels seus defectes, era bell, com els dracs. En quart lloc, que la forma adequada de donar gràcies és una mena d'humilitat i d'un cert control d'un mateix. Hauríem de donar gràcies a Déu per la cervesa i el vi de la Borgonya, però sense beure'n massa. Devíem també obediència a qui ens va crear. I finalment, i el que és més estrany, vaig tenir la vaga impressió que en certa mesura tot allò de bo era una resta d'una runa que havíem de preservar com si fos una cosa sagrada. L'home ha salvat el bé com Crusoe va salvar els seus béns del naufragi. Pensava tot això en una època en què res m'encoratjava a fer-ho. I en tot aquest temps ni tan sols vaig pensar en la teologia cristiana.
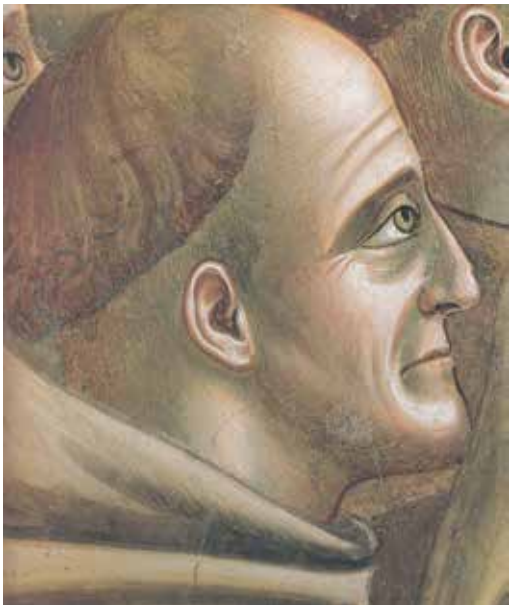
L'existència de la vida ordinària de cada dia encara és més fantàstica i interessant des del moment que en reconeixem l'estranyesa, que és la seva realitat: és un somni viscut de dia, no pas un malson. El verb de Chesterton no s'esgotarà, ni ens cansarem de llegir-lo.